

Саша Јеленковић

ДИСАЊЕ ИСПОД СУЗАВЦА

Десеи (не)снимљених фотоџрафија

1. ДИСАЊЕ ИСПОД СУЗАВЦА

Овако стоје ствари: нисам писац који је оболео од историје. Не марим за своје дневнике, ако сам их некада и водио, рукописе књига које сам написао не чувам, штавише, бацам и уништавам са великим задовољством – не требају ми мољци који испробавају свој аналитички и појмовни апарат на верзијама песама, а фотоапарат не носим, иако не избегавам да будем фотографисан. Смарт телефони изазивају ужас у мени. Дакле, несклон сам томе да бележим *шренушак*, шта год то значило. И тако је ова тема, напосто, идеална за мене.

Не знам зашто сам одлучио да ручам у Студентском граду, уместо у *Лоли*, која је била само две улице даље од места на ком сам тада станао. Никада се то, све до тренутка када ово пишем, нисам питао. Да ли је у *Студењаку* било књижевно вече, или пројекција филма у касним поподневним сатима, не могу да се сетим. Тек, ручао сам у мензи Студенског града, и након завршеног ручка пошао према аутобуском стацијишту. И ту сам застао, на пола пута, кад ми је поглед скренуо ка платоу где сам видео студенте како се окупљају. Претходног дана гледали смо хаос на улицама Београда, био је 9. март, и први пут после завршетка рата, на улице су изашли тенкови. У Студењаку су се управо спремале демонстрације. И не сећам се више како сам срео ту девојку, чијег се имена, дакако, више не могу сетити, и како смо почели разговор, сећам се само да смо се убрзо нашли у колони студента која се упутила, кроз Нови Београд, преко Бранковог моста, у центар града.

Застали смо три пута, тога се јасно сећам. Сећам се и неког клинца, полицајца, у превеликом панциру, који је ишао поред нас и са којим смо врло лепо разговарали. Мислим да му се девојка са којом сам кре-нуо допала. И сећам се кад сам му рекао да ће убрзо морати да се уда-љи од нас и да ће на Бранковом мосту морати да стане у кордон и да нас на силу заустави. И питао сам га да ли има сузавац код себе. И сећам се, рекох, да смо три пута застали. Први пут на окретници код Општине Нови Београд. Ту смо сели на асфалт. Други пут код СИВ-а. Ту сам га први пут видео – грмаља у полицијском шињелу који се распитивао о својој кћерки, студенткињи права која је јуче отишла на демонстра-ције и није се вратила кући... Трећи пут смо стали код бензинске пум-пе испред Бранковог моста. Ту се клинац полицајац опростио од нас и прешао међу своје. А онда смо прелазили мост, и кад смо дошли не-где на крај друге трећине моста, оданде, од Богословије, с леве стране, полетело је камење на полицију. Даске, камење, цигле, флаше, све што је било при руци, бацали су богослови на полицију. И онда је настао лом. Прва линија кордона се залетела на демонстранте и потиснула нас назад, према средини моста. Тако су избегли оне летеће елементе којима су их честили богослови. Мост је под ногама узмичуће масе и надируће полиције почео да подрхтава. На половини моста бачен је сузавац на масу. Тад се појавио он – грмаљ у раскопчаном полициј-ском шињелу, очигледно ван дужности, ознојен и задуван, ишао је кроз масу, као да онај сузавац на њега не делује и говорио нам да лег-немо и спустимо главе што ближе бетону и дишемо испод сузавца, и све време је говорио „децо, главе доле, сузавац не иде тако близу зе-мље, главе доле, децо...”.

Понекад, и данас, осећам се исто као на неснимљеној фотографији тог дана, марта, десетог, пре четврт века. Као да дишем испод сузавца.

2. ДИВЕРЗАНТИ

То је, мислили смо, био обичан дечји несташлук. А почео је крајње безазлено. Неко је, Миланче, Ђоки, или Тома, или можда Гага, ко би се тога после равно четрдесет година могао сетити, негде успут, одштра-фио са неколико бицикала, оне лепе, украсне капице које се наврћу на вентиле, и донео их у школу да се похвали уловом. Па је онда неко, мо-жда Кушља, или Шуца, Ивица, а ја извесно, следећег дана отишао ко-рак даље, и походио оближње неготинске паркинге, и на одмору се похвалио капицама, металним, угланцаним, са луксузних гастарбајтер-ских аутомобила. Да би се онда, опет неко, ко ће знати већ ко, можда Радиша, Миле, Ђура или покојни Уса, и то у понедељак, конспиратив-

но поверио осталима, да у школској торби има капиталан улов: вентиле са аутомобилских гума! И сад могу да видим ту слику, крупни план: вредне руке и хитри прсти који посвећеношћу и прецизношћу обијача или минера, одвијају најпре капице, а потом скидају вентиле са гума на камп приколици у којој је живео један од најозлоглашенијих градских милицајаца – Вита Животиња.

3. ГОВОРИТИ ЕНГЛЕСКИ У ВОЗУ КРОЗ МАЂАРСКУ —————

Било је то прво моје послератно путовање изван граница Србије. Путовање у Словенију преко Мађарске. Возом. Нећу о томе да је са мном путовала моја мајка, која је се упутила у Словенију да последњи пут види своју сестру из Пуле, јер се у Хрватску тада није могло, нити моја бивша девојка, песникиња коју сам тада привремено успешно удао у Словенији, то би била једна сасвим друга фотографија.

Језеро Балатон се протегло на поподневном сунцу, воз је попут игле опшивао обод језера. Негде на пола пута, приметих разгаламљене тинејџере, Италијане, и мршаваг, ћелавог, екс-хипика како с њима ћерета на неком италијанском дијалекту. Италијански разумем тек сваку десету реч, па сам одвојио уво, а овај ми се, видевши да сам се неувиђавно усредредио на њихов разговор, убрзо примакао и отпочели смо конверзацију на енглеском, пошто нам италијански није ишао.

Како не бива Србин без псовке, тако сам и ја не пронашавши на својој оси селекције праву реч, опсовао, онако сочно. На шта се ћелави насмејао: Стари, па ти говориш хрватски! Пружио ми руку и тако је снажно продрмао лупајући ме по рамену, да је један од италијанских клинаца то морао да фотографише.

4. МИРУЈ, МИРУЈ, СРЦЕ МОЈЕ —————

Може ли се број откуцаја срца прецизно измерити, ово делује као смешно и сасвим сувишно питање, али је трагање за одговором, испоставиће се, посао који се дуго не заборавља. Ујутру, после ноћи у којој се вино надовезало на вотку, осетио сам откуцаје два срца. Једно преко другог, свако је откуцавало неки свој ритам и брзину. И свако је тражило посебну пажњу. Стетоскоп који, као сваки ваљани хипохондар, држим на сточићу поред кревета, заједно са пумпицама за астму и лековима за срце, Паскаловим есејима и Румијевом поезијом, одвео ме је у средиште кавеза. И потом браунила у вену, прикопчавање на апарате и осцилација срчаних откуцаја од 90 до 170, па натраг ка 80 да би

се виноло опет до 170. Пријатељ кардиолог поред мог кревета каже да не обраћам пажњу, апарати нису прецизни.

Смрти се плашиш једино кад је далеко од тебе.

5. ПАСУЉ У „ВЕСЛУ” (Раша Ливада мења дан за ноћ. И обрнуто) —

Тај фазон, качење капута на чивилук поред улазних врата кафане, научио сам од Болета Зеца. То ти је фазон да неприметно побегнеш кад се ствари отргну контроли. Пођеш у тоалет, а Бата и Раша приметне да си нестао тек ујутру. И онда се смеје. Боле Зец. Али Раша, Раша је имао тај штос да те позове на ручак у „Златно весло”, на пасуљ петком, на изванредни пасуљ који те враћа натраг, у мали мозак, у кичму, у праисторију, и да отпочне једну од својих енциклика, вербални празник, делту са милион рукаваца. Један виски, један еспресо, једна кока-кола. И онда прича до раног јутра. Затим доручак, кафа, један виски, један еспресо, једна кока-кола. И сваки пут је ритуал исти, али прича, прича је увек нова. Чак и кад је прича већ неколико пута испричана, фунсноте, уметнуте новеле, све је то ново. И остаје само да га памтиш онако дугачког, кракатог, бркатог, насмејаног, док ти објашњава где си се то зајебо у песми или животу, свеједно.

И каже: помери ногу, лек је под ципелом.

6. ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ УМРО У ВОЗУ —

„Знаш како си ти мене продрмала? Има једна тачка у мени. Тачка смисла. Тачка вредности. Тачка маште. У ту си ме тачку ударила.”

„А ти се појавиш тако у току дана. Аха. Кажем. Добро је. Свет функционише.”

7. ПОСЛЕДЊИ ЗАЛАЗАК СУНЦА У ПУЛИ —

Теча ми је рекао: „Понеси апарат, па се сви сликајте доле на обали”, али ја увек волим да урадим нешто на своју руку, па сам одговорио како има времена, и да ћемо се сликати сутра ујутру пред полазак. А тај је момак имао једва коју годину више од мене. И испрва га нисмо видели, моје братанице и ја. Видели смо пса, црног лабрадора, и чули звук саксофона. Гопао, вијугав, који је улазио под кожу, пењао се уз кич-

му. И док је младић свирао, последњи залазак сунца у Пули блеснуо је у његовим тамним наочарима за слепе.

Следеће је године већ почео рат.

8. КАКО НИСАМ РАТОВАО

Унапред сам знао да то неће проћи, али сам се својски трудио да избегнем служење војске, по сваку цену. Макар да продужим, тамо до последње границе у годинама, до двадесетседме године. Рођен сам 1964. Рат је почео 1991. Тачно двадесет седам година бих имао те године. У ЈНА ме је отерало одмах после средње школе, 1983. И о томе има довољно података, а и фотографија из војске.

Ако се, међутим, не крећем линеарно, пронаћи ћу своју фотку са Плитвичких језера, где ме је, као војника, саплео грађански рат. Имам двадесет седам година, дипломирао сам машински факултет; код куће, у Неготину, жена и клинац од две године. Седим за воланом ципа, био сам шофер генералу, безбедњаку из Загреба. Генерал је изашао да пиша, а поручник, његов ађутант, решио да се сликамо. Нисмо чули пуцањ. Ништа. Само је нешто тихо, сасвим тихо зазујало, као кад се откачи федер. И генерал се скљокао. Видео сам у ретровизору како је пао на колена, а онда се закуцао главом у гомилу лишћа на које је десет секунди раније пишао.

9. ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ ВОЛЕО ДА СЕ ПРАВИ МРТАВ

Побуна, раскол, завера или јерес, људи су се полако претварали у маховину, тишина је легла као последња нота у космичкој литургији, као покров, негде у пустињи бедуин је схватио да је његов живот бајка у сну дечака, у неком од безброј фјордова.

Дуго сам био онај који нисам. Мој Бог није свачији Бог. Не волим што смо промашили тему у првим годинама двадесет првог века. Био сам човек који се правио мртав кад год би напољу почињали да дувају они узнемирујући ветрови од којих по недељу дана не можете да заспите. Ако причамо у метафорама, подразумева се. Тај човек сиђе у продавницу, ово већ није метафора, купи најбољи виски, и потом пије и чита, пије и гледа филмове, пије и зури у зид, у руке, у под, негде у оне Паскалове просторе.

Лиза је насмејани пас. Луталица која је углавном обитавала на центру града, и била миљеница гостију оближњих кафића. Највише подсећа на лисицу, и има пуфнасти, заокренут нагоре, реп. Кад дође зима, онда је обично на ноћ или две, покупи нека добра душа, да преспава на отирачу испред врата. И тако у круг, Лиза мења кревет сваке друге ноћи. Кад је топло време, Лиза је на центру. Драгана и ја смо срели Лизу испред парфимерије, једног кишовитог и хладног априлског дана. Као да је из бетона испред нас изронила. Видела је Драгану, пропела се на задње шапе и почела да се умиљава. И онда су се њих две тако играле неких петнаестак минута. Кад смо ушли у фићу, Лиза је трчала за нама до зграде у којој живимо. И од тог дана се преселила испред маркета у комшилуку. Лиза је на многим нашим фотографијама. Ма, готово на свим заједничким, ту је и она. Једна је неснимљена. То је она на којој Лиза, насмејана, трчи за фићом, ка свом новом дому, у који ће се уселити годину дана касније. Али, то је нека сасвим, сасвим друга фотографија.